

प्रासंगिक

स्मिता भागवत

दीपावली शुभेच्छा

नायगाराच्या अफाट धबध्यात ९ जुलै १९६०रोजी एक चित्तथारक तरीही माणुसकी व निर्भयतेचा सुंदर आविष्कार दर्शवणारा प्रसंग घडला. या घटनेला यंदा ५० वर्ष पूर्ण झाली. त्यानिमित्तानं हा खास लेख.

मृत्यूशी झुंज देताना रॉजर्स

अपार
प्रयत्न करून
खलाशांनी
रॉजर्सला
बांटीवर
घेऊल

मृत्यूच्या दारातून परत आलेले
डेनी वूडवर्ड आणि रॉजर्स वूडवर्ड

गुप्ति
नायगाराच्या
गीतातील

ना

यासा हा जगप्रसिद्ध धबधबा अमेरिका आणि कॅनडा या दोन्ही देशात पसरलेला आहे. मात्र कॅनडातील रौद्रभीषण भाग निसर्गाची किमया ठरतो. 'लोबल व्हिलेज'ची संकल्पना वर्तमानात अवतरल्यापासून 'विश्वाचे आंगण पर्यटकांना आंदण' ही स्थिती आहे. आतापर्यंत नायगारावर खूप लेखन झालं आहे. माझा पिंड केवळ पर्यटकाचा नसून कथाकाराचाही! 'मन' या अदृश्य अवयवाचं मला अग्रूप. म्हणून डोळ्यांपल्ल्याड जाणण्याची ओस. सर्वेक्षणाचे आकडे तपासून माझं समाधान होत नाही. पडद्यामागच्या घटना मला भुरळ घालतात. याठिकाणी असे तीन प्रसंग इतिहासार्जन ठरते. एक साहस व सज्जनतेचं प्रतीक. दुसरं निसर्गनिर्मित आणि तिसरा नवल सामावणारा. काही भावी पर्यटकांना हे जाणण आवडेल, असं वाटत म्हणून हा प्रपंच.

अमेरिकेचा नायगारा 'ब्रायडल व्हेल फॉल' म्हणून तर कॅनडाचा 'हॉर्स शू शेप फॉल' म्हणून ओळखला जातो. ९ जुलै १९६० रोजी दोन्ही परिसरात, माणुसकी व निर्भयतेचं सुंदर दर्शन घडवणारा अकल्पनीय लोभस इतिहास घडला. नायगारा नदीच्या न्यूयॉर्क परिसरात सतरा वर्षांची डेनी वूडवर्ड (Deanne Woodword) सात वर्षाच्या रॅजर्स

(Rogers) या भावासह 'बोट राईड' साठी नावेत चढती. बोट सुरु होते न होते तोच मोटार बिघडली. चालक प्रपाताच्या कोसळत्या दिशेस तर भावंडं विरुद्ध दिशेस फेकली गेली. भयप्रद लाटा उचंबळत होत्या काही क्षणात ही भावंडं काळाच्या-नायगाराच्या उदरात गडप होणार होती. अमेरिका- कॅनडाच्या किनाच्यावरील पर्यटकांना, डेनी हा कोसळत्या भागात सुमारे वीस मीटर उंच उडालेली व केशरी लाईफ जॉकेटमध्ये रॉजर्स कॅनडाकडे ओढला जाताना दिसला. बहुतेकांनी गपकन् डोळे मिटले. पण या भावंडांची जीवनरेषा मजबूत ठरली.

'मेड ऑफ द मिस्ट' बोट नेमकी तेव्हा या वळणावर होती. एका खलाशास केशरी लाईफ जॉकेट दिसलं. त्यानं ते नायकास दाखवलं. सुदैवानं बोट अनुभवसंपन्न कॅप्टन क्लिफोर्ड कीच (Clifford Keach) यांच्या हाती होती. ते खलाशी बुडत्यास बोटीवर घेऊ शकतील अशा बेतानं बोट वळण्याचा प्रयास करू लागले. ते सोप्पं नव्हतंच. दोन प्रयत्न अयशस्वी झाले तरी यश दिसेस्तोवर त्यांनी प्रयत्न सोडला नाही. खलाशानं रॉजर्सला बोटीच्या स्टारबोर्डवर घेतलं, तेव्हा त्याच्या लाईफ जॉकेटच्या चिंध्या झाल्या होत्या. तो जवळपास विवस्त झाला होता तरीही शुद्धीवर होता. त्यानं रडत-रडत जे घडलं ते सांगितलं. बहिणीच्या संदर्भात अभद्र शंका ओटी आली आणि दुःखानं त्याचं भान हरपलं. बोटीच्या कर्मचाऱ्यांनी त्यास अँन्टारिओ इस्पितळात भरती केलं.

त्यावेळी अमेरिकेच्या भागातही धाडस आणि माणुसकीचं सात्किं दर्शन घडवणारी घटना घडत होती. उभय किनाच्यावर असंख्य पर्यटक

कोसळत्या भागाकडे डेनीचं खेचलं जाणं पाहत होते. कुणी काही करू शकत नाही, हा विचार सर्वांना उद्धवस्त करत असताना, जॉन हायेस (Jon Hayes) नावाचा न्यू जर्सीचा ट्रक ड्रायवर चिंडीस आला. अगतिकतेवर मात करून तो पापणी लवणार नाही अशा वेगानं उंच लोखंडी कठडज्यावर चढला. मोठमोठ्यानं ओरडत तो डेनीसला त्याचा हात धरायला सांगू लागला. या संदर्भात डेनी म्हणते, 'त्यानं मला जगण्यास उद्युक्त केलं. जिवाच्या आकांतानं मी हात वर केला, तेव्हा मी क्षणार्थात प्रपातात कोसळले असते. परंतु त्यानं सर्कंशीत झुल्यावर काम करणाऱ्याचं प्रसंगावधान राखत माझा हात धरला. माझा केवळ अंगठा त्याच्या हाती आला. पाण्याचा वेग भयंकर! कोणत्याही क्षणी अंगठा निसटू शकत होता. पण जीवनेच्छा प्रखर झाल्यानं, प्रयत्न करून मी दुसऱ्या हातानं त्याचा हात धरला. त्यानं मला वर ओढलं.'

डेनीस मदत करताना तो मदतीसाठी ओरडतही होता. ते पाहून एका तरुणास स्फूर्ती मिळाली. तो सुद्धा न्यू जर्सीचा जॉन! पेनग्रूह उपनगरातील जॉन क्वाट्रोची! (John Quattrochi) दोघांनी डेनीला वर खेचलं. डेनीच्याही ओटी प्रथम भावाची काळजी. जॉन क्वाट्रोची भिजल्या स्वरात म्हणाला, 'चाईल्ड, प्रे फॉर हिम' आणि अभद्र कल्पनेनं डेनीचंही भान हरपलं. न्यूयॉर्क इस्पितळात ती भरती झाली. तिथं भाऊ वाचल्याची सुखद बातमी तिला मिळाली. बलदंड तरुणांनी घडू धरल्यानं हाडास दुखापत झाली होती. तरी जिवावर बेतलेल हाडाच्या दुखापतीवर निभावलं याचा सर्वांना आनंद होता. चार दिवसांनी बोटचालक जिम हानिकट (Jim Honeycutt) याचा मृतदेह नायगारा नदीच्या किनाच्यास लागला.

या घटनेस तीस वर्ष झाली तेव्हा खास कार्यक्रम झाला. त्यावेळी सदतीस वर्षीय रॉजर्स म्हणाला, 'राईड' घेण्याची मला हौस. डेनीबरोबर पाठवताना, लाईफ जॉकेट घालायचं, अशी आईनं अट घातली. मला ते आवडलं नव्हतं. पण हा ईश्वरी संकेत. मरणाच्या खात्रीनिशी अगतिक वाटचाल होत असताना, लाटांचा पाळणा झुलवत होता, म्हणून लाईफ जॉकेटच्या चिंधज्या उडाल्या होत्या तरी ते खलाशाच्या नजरेस पडलं. कसलीही अभिलाषा न बाळगता कप्सान व खलाशी यांनी मला वाचवलं. माझं जीवन ही मी त्यांनी दिलेली देणगी समजतो. पुढे मी व्हिएतनामच्या युद्धात कामगिरी बजावली. आता इस्टेट एंजंटचं काम करत मी माझ्या प्रियेबरोबर आनंदानं जगतो आहे. आम्हाला तीन मुलं आहेत. हे सारं मला खलाशी आणि कप्सान यांच्या साहस आणि प्रयत्नानं दिलं आहे, अशी माझी भावना आहे. म्हणून शक्य असेल तेव्हाच नव्हे, तर शक्य नसेल तेव्हाही प्रयत्नाची कास धरून सत्कर्म करण्यास मी उद्युक्त होतो. ९ जुलै १९६० रोजी झाल्या मानवतेच्या दर्शनाचं कधी विस्मरण होऊ नये, अशी मी रोज प्रार्थना करतो.

यावेळी डेनीच्याही शब्दात कृतज्ञता होती. 'तीस वर्ष मनात सल. एकाही जॉनचा चेहरा स्मरणात नसल्याचा, कुणीच प्रसिद्धी वा पैशाच्या लोभानं या सत्कर्माचं भांडवल करून माझी भेट घेतली नव्हती. चेहरा आठवत नसला तरी मला 'हात' सतत आठवत. परमेश्वराचे तारक हात. या प्रयत्नात त्यांनीही जीव गमावण्याचा धोका होता. ज्यांनी असा धोका पत्करला, त्यांचे चेहरे न आठवणे, ही मला कृतज्ञता वाटे. आज कृतज्ञता व्यक्त करायची संधी मिळाली, तरी ते जमत नाहीय. कृतज्ञता व्यक्त करायला शब्द सापडत नाहीत, अस मी म्हणत नाही. कारण

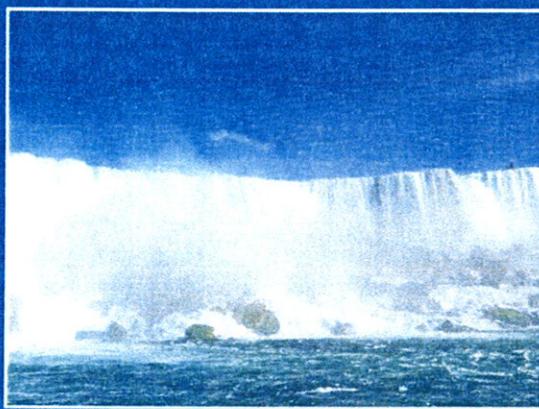
College Bag

Product by: D M SOFT LUGGAGE PVT. LTD.

243, Sultan Building, Senapati Bapat Marg,
Dadar (W), Mumbai-400028.
Tel: 2422 0697 email : dmbags@yahoo.co.in

मेड ऑफ द मिस्ट. आख्यायिका

'मेड ऑफ द मिस्ट' या नावेतील सफरीची व्यवस्था म्हणजे नैसर्गिक आश्चर्यास मानवानं दिलेली दाद. या शब्द समूहाचा अर्थ आहे, छोट्या जलबिंदुंचा दवबिंदूसदृश धुक्यासारखा जाड पाणलोट. हे तुपार प्रचंड वेगानं उसळत असताना, रौद्र भीषण आवाज निनादत असतो. भावुक लोकांना ती 'थंडरवाणी' वाटते. ती ऐकवण्यास नेते ती 'मेड ऑफ द मिस्ट' अशी भावना आहे. कारण या संदर्भात तिथं एक आख्यायिका सांगितली जाते.

पृथ्वीची उत्पत्ती झाली तेव्हा, सरे एकमेकावर नितांत प्रेम करत. निष्पाप मन, निखळ प्रेम यामुळे सारे सजीव, चंद्र, सूर्य, तारका परस्परांशी संवाद साधत. वृक्षवल्ली आणि पशु-पक्ष्यांना मानव सोये समजे. सांच्या निसर्गाचा 'थंडर' हा परिच्य ठरे. मानव स्वतः सर्वांपासून वेगळं न समजता, निसर्गाचा हिस्सा समजे. धेरेवर निखळ एकात्मता होती. पण काळानं कूस पालटली. मानव अस्वस्थ बनला. बुद्धी हे दुधारी शस्त्र. एक धार विकासाची. दुसरी भरकटल्या. भरकटल्या मानवास निसर्गावर कुरंगोडी करून सर्वोत्तम बनण्याची लालसा निर्माण झाली. तो बेरकी बनला. त्यामुळे त्याचं 'थंडर' जगतातून उच्चाटन झालं. बाकीचा निसर्ग संवाद साधत असला तरी मानवास इतरांचं बोलणं कळेनासं झालं. निसर्गांन जणू त्याच्याशी कट्टी केली. पण मानवर स्वार्थ स्वार झालेल्या मानवास खेद नव्हता. उलट दिवसेंदिवस तो अधिक बेरकी आणि विश्वासघातकी बनत होता. दुसऱ्याचं वाईट चिंतणारा. तरी एका स्त्रीस मात्र 'थंडर' वारी ऐकप्याचं भाग्य लाभलं.

या देशात फार थंडी. तरी जुलै आणि ऑगस्ट या काळात फार उन्हाळा असतो. तीव्र झाकामुळे एक निष्पाप तरुणी फार थकली होती. तलखी वाढून ती वृक्षाखाली गाढ झोपी गेली. काही वेळानं एक म्हातारी तिथं पोहोचली. या तरुणीचं रूप आणि तारुण्य पाहून तिच्या मनात असूया दाटली. एक विषारी सर्प त्या तरुणीकडे जात होता. निद्रिस्त तरुणीस गंध-वार्ता नसली तरी विघ्नसंतोषी म्हातारी ते बघत होती. ती पुटपुटली, 'ती मेली तर मला काय? मेलीचं तळपट व्हावं.' तरुणीच्या वस्त्रात शिरून समागम उरकून, विषारी साप निघून गेला. म्हातारीने हा तमाशा बघितला. या घटनेच्या स्मरणाचा वांवार आनंद लुटता येईल, हा विकृत विचार ती जोजवत राहिली. थेट ती तरुणी जागी होईतो.

काही दिवसांनी या तरुणीनं प्रेमविवाह केला. गावात लग्न सोहळा झाला आणि नवदाम्पत्य पहिली रात्र साजरी करण्यास शुंगरालेल्या कक्षात रवाना झाले. पण पत्नीला आलिंगन देताच नवरदेव मरण पावला. तरुणी खूप रडली. ती हे दुःख विसरू शकत नव्हती. तिच्यावर प्रेम करणारा एक तरुण तिला रिझवत राहिला. तिचा नकार असूनही लनास भरीस घालत

राहिला. विधवा ठरलेल्या या कुमारिकेचं जीवन एकाकी ठरू नये यासाठी इतरही तिची समजूत पटवत होते. अखेर तिने लग्न केलं. पण इतिहासाची पुनरावृत्ती झाली. दोन्ही नवन्यांचा मृत्यू गृह होता. पहिल्या रात्री पुन्हा विधवा होणारी नववधू घाबरली. तिने लग्नाचा धसका घेतला. हा तमाशा बघणाऱ्या म्हातारीस विकृत आनंदाच्या उकळ्या फुटल्या. प्रत्येक नवन्यांचं हेच होईल, हे तिला ठाऊक होतं. अनेक तरुण या तरुणीशी विवाह करू इच्छित असल्याचं जाणून असलेली म्हातारी, पुढच्या तमाशाची वाट पाहू लागली.

पण दोन प्रेमिकांचा गूढ मृत्यू तरुणीच्या मनावर अपार बोजा निर्माण करणारा ठरला. प्रेमिकांचं मरण ठाळण्यासाठी आत्महत्येचा निर्णय घेऊन तिनं धबधब्यात झोकून दिले. कुणी मिठीत घेऊन तिला काळजीपूर्वक खाली नेत असल्याची तिला जाणीव झाली आणि तिला कमालीचं आश्रस्त वाटलं. क्षणभर तिला ही स्वर्गरीहणाची प्रक्रिया असल्याचा संशय आला. चौफेर अंधार, काही वेळात अंधारास नजर सरावली. मंद प्रकाशात एक घोलका दिसला. ती थंडर प्रजा होती. सामान्य लोकांसाठी अदृश्य असणारी. केवळ या परिसरात त्यांचं अस्तित्व उरलं होतं. त्यांच्यासमक्ष तिनं व्यथा ओटी आणली. एका थंडर वयस्क व्यक्तीनं, ती विषकन्या झाली आहे, हे सांगितलं. असं का आणि कसे घडले, तेही. ती विलाप करू लागली. पण त्या थंडर व्यक्तीनं तिला विषमुक्त करण्याचं वचन दिलं. ही जमात प्रामाणिक. मंत्रोपचार करून त्यांनं तिला विषमुक्त केली. निरोप देत तो म्हणाला, 'तु सुखानं संसार कर. आता मेड ऑफ द मिस्ट हा तुझा परिचय ठरेल.' दोन प्रेमिकांची वासलात लागल्यामुळे तिला मागणी घालायला तरुण धजावत नव्हते. पण एकानं 'क्षण एक पुरे प्रेमाचा' म्हणत लग्न केलं. विघ्नसंतोषी म्हातारी तमाशा बघण्यास सिद्ध झाली. पण तिची निराशा झाली. तिला हे आक्रीत कळेना. पुढं ही तरुणी आई झाली. त्यावेळी गावजेवण घालून तिनं थंडर प्रजेनं तिला विषमुक्त करून 'मेड ऑफ द मिस्ट' हा परिचय दिल्याचं सांगितलं. म्हातारी खजील झाली. निवळलीही. सांच्यांप्रमाणं तीही आदरानं 'मेड ऑफ द मिस्ट' म्हणू लागली. ही बोट पर्यटकांना थंडरवाणी ऐकवण्यासाठी त्या परिसरात नेते असं भावुक लोक म्हणतात. मानव आता तेव्हापेक्षाही अधिक स्वार्थी झाला आहे. थंडर प्रजा बघण्याचं सामर्थ्य त्यांनं गमावलं आहे. तरी मोजक्या निष्पाप लोकांना निष्पाप थंडरवाणी नव्हे, तरी थंडर अस्तित्वाचा झांकार तिथे ऐकू येतो, अशी श्रद्धा आहे. संवेदनशील व्यक्तीस या बोटीत या परिसरात अनाम गूढ अनुभूती नक्की जाणवते.

कोणत्याही भाषेत आमची कृतज्ञता व त्यांची सज्जनता पूर्णत्वानं वहन करू शकतील, असे समर्थ शब्द नाहीत, हे मी जाणते. मी एव्हढंच म्हणेन, '९ जुलै १९६० रोजी मला ईधरकरुणेचा स्पर्श झाला आणि आज ईधराचं दर्शन झालं. आता वृद्ध झालेल्या या हातांना शतकाचं आयुष्य लाभो.'

यंदा म्हणजे ९ जुलै २०१० रोजी या घटनेस ५० वर्षे पूर्ण झाली, या

निमित्तानं भव्य कार्यक्रम साजरा झाला. त्यावेळी रॉजर्स तीन मुलांसह आला होता. तो म्हणाला, 'या वीरांच्या साहसिक कृतीमुळे माझ्या मनात या घटनेनं भय- ज्यास 'ट्रॉपा' वा 'फोबिया' म्हणतात, ते निर्माण झालं

(पान ११८ वर)

(पान १६ वरुन...गुपितं नायगाराच्या पोटातील)

नाही. मी मुलांसह बोटीतून परतीचा प्रवास करणार आहे.'

या मुलांसाठी तारक ठरलेले चारही तरुण निखळ सज्जनतेचे प्रतीक. ना त्यांनी मोठं काम केल्याचा आव आणला, ना पुढे स्वपराक्रमाचं भांडवल केल. इतकंच नव्हे, तर वृद्धत्व ग्रासू लागलेले हे चारही सज्जन, या दोन सोहळ्यात सन्मान घेताना, 'आम्ही विशेष केलं नाही. मनात उसळलेली माणुसकीची हाक तेवढी ऐकली' असं म्हणाले.

या स्थानी पडून वाचण्याचे आणखीन दोन किस्से घडले. पण ते इतिहास नाव देण्याजोगे नव्हते. २००३च्या ऑक्टोबर महिन्यात वीस तारखेस साफ्ऱस म्हणून मिशिगनच्या कर्क जोन्स यानं या प्रपातात झोकून दिले. ४५ मिनिटांनंतर तो बाहेर आला. पण हे नियमाविरुद्ध कायदेभंग तिथं अक्षम्य समजतात. म्हणून ३००० डॉलर्स आणि या कृत्यामुळे पर्यटकांचा ४५ मिनिटे खोलंबा झाला यासाठी १४०० डॉलर असा दंड त्याला झाला. ११ मार्च २००९ रोजी पस्तिशीतील एक तरुण अपघातानं प्रपातात कोसळला. जिवाच्या करारानं तो जगण्याची धडपड करत होता. या प्रयत्नात त्याचे सारे कपडे फाटले. तरीही फायर ब्रिगेडची मदत मिळाली आणि तो वाचला.

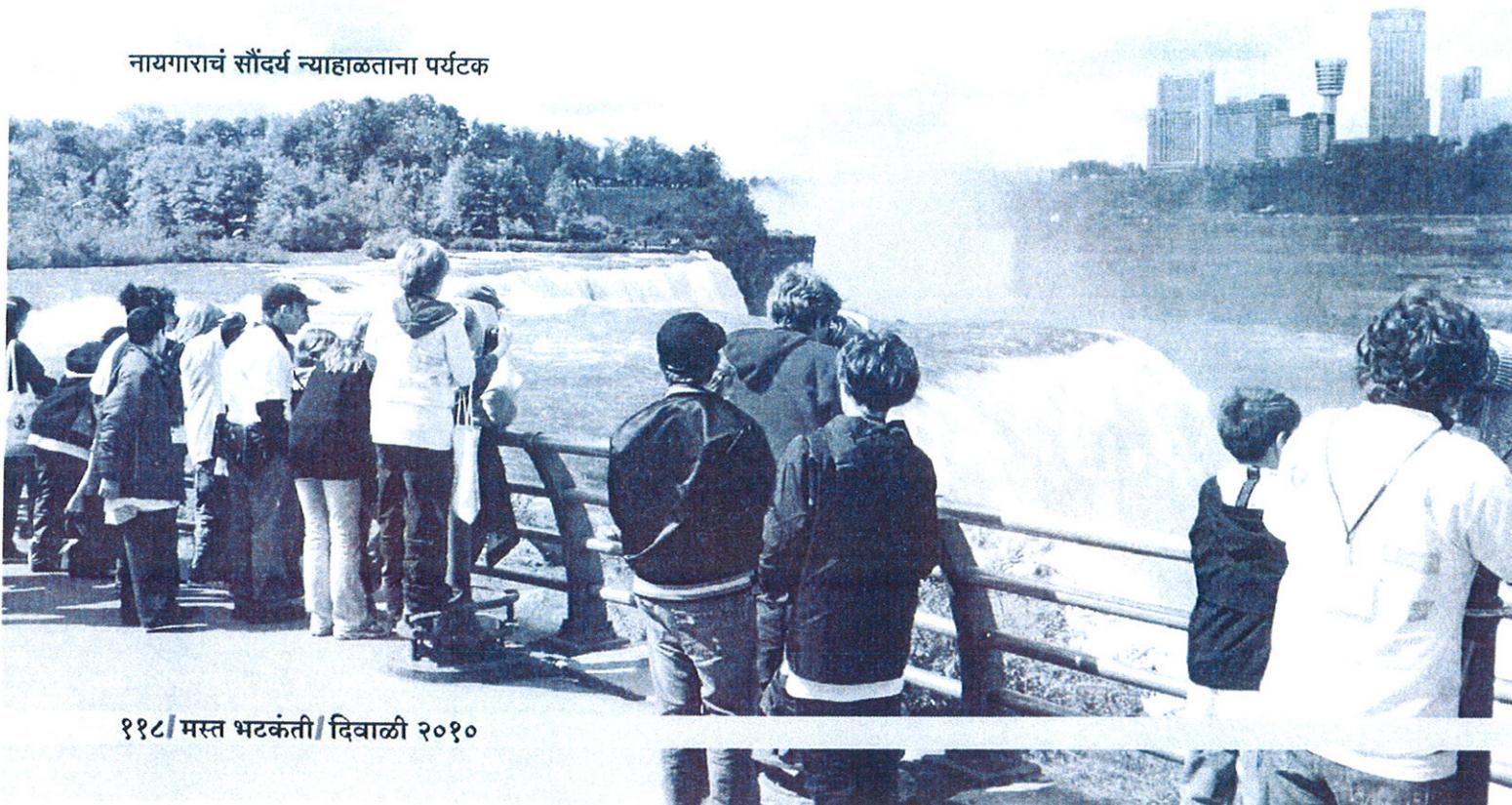
नायगाराची 'दांडी'

नायगाराची निर्मिती हिमालयागत नवलप्रद. हिमालय निर्मितीपासून आहे तसाच आहे. पण कॅनडाच्या परिसरात मात्र नायगाराच्या निर्मितीनंतरही नवलप्रद घटना घडल्या. हजारो वर्ष कोसळणारा हा प्रपात, एकदा जणू 'कॅज्युअल लिव्ह' घेऊन गेला. २९ मार्च १८४८रोजी हे आक्रीत घडलं. महाकाय धबधबा हवेत विरला, की धरणीनं गिळ्ला,

याचा उमज पडेना. सान्यांनी आश्वर्यानं तोंडात बोट घातली. पूर्ण दिवस उलटला तरी धबधब्याचं दर्शन होईना. आता तो कधीच दिसणार नाही, ही खात्री व्यथित करत असतानाच ३१ मार्चच्या मध्यरात्री अचानक तो प्रगटला. या घटनेला आता १५० वर्षांहून अधिक काळ उलटला तरी त्याला पुन्हा रजेवर जाण्याची हुक्की आली नाही, हे तितकंच नवल. जागतिक आश्वर्य ठरलेल्या नायगाराच्या परिसरात त्याचं अदृश्य होणं आणि पुनः प्रगटणं नवलाचं ठरलं. कारण यावरचं संशोधन आणि त्याचे शब्दबंबाळ अहवाल सादर झाले तरी तार्किकदृष्ट्या ते कुणास पटलं नाही. अदृश्य होणं, पुनः प्रगटन, नंतर कधीच अदृश्य न होणं ही तीन आश्वर्य सामावण्याच्या घटनांची साखळी काहीशी अशी...

प्रपाताच्या जवळपास वास्तव्य असलेले लोक २८ मार्च १८४८च्या रात्री नायगाराचं अंगाईगीत ऐकत झोपी गेले. झोपेतही हे संगीत जोजवण्याची सवय. काही संवेदनशील लोकांना अचानक अस्वस्थतेनं जाग आणली. प्रपाताच्या घनगंभीर स्वर कानी पडला नाही. अनाम सन्नाटा अंगावर आला. ही वस्तुस्थिती, की व्यक्तितगत समस्या, याची शहानिशा करायला ते बाहेर गेले. याच कारणानं बरेच लोक जमलेले. गूढ नीरव शांततेनं भेदरलेले. तोच प्रश्न एकमेकांना विचारणारे. प्रत्यक्ष ठिकाणी जाऊन बघणं कुणाला तरी योग्य वाटलं आणि सारे प्रपाताच्या दिशेस धावले. वाटेत विविध दिशांनी येणारे त्यांच्यासारखे बांधव भेटले. शांतता काळजात कळ उठवत होती. काही उत्साही लोक विजेरी-बॅटरी घेऊन आले होते. समूह प्रपाताच्या समीप पोहोचला. जिथं रोरावता घनगंभीर आवाज अपेक्षित, तिथं गूढ शांतता. विजेरीच्या प्रकाशात नदीचा उघडा-वाघडा विपरीत तळ दिसला. सारे चरकले. हे गौडबंगाल कळेना. यावश्वंददिवाकरौ कोसळणारा प्रपात पृथ्वीनं गिळ्ला? निसर्गाच्या

नायगाराचं सौंदर्यं न्याहाळताना पर्यटक

दिव्यतेची प्रचिती देणारा अलोट पाणलोट कोसळत नसल्यानं, पावसाळ्यात छोटचा-मोठ्या खळग्यात पाणी साचतं, तसं केविलवाण दृश्य होतं. अमेरिकेच्या बाजूस बोटभर धारेइतकं अस्तित्व कॅनडाचा भाग कोरडा ठणठणीत. वरच्या बाजूस वेलांड नदी जलाशयागत कृश. प्रपातशक्तीवर चालण्याच्या पिठाच्या घकक्या आणि पाणचक्क्या गपगार. हा हा म्हणता बातमी सगळीकडे पसरली. त्यावेळी दूरदर्शनसारखी प्रसार माध्यमं नव्हती, की तीव्र गतीची प्रवास साधनं. तरी...

न्यूयॉर्क, बफेलो, हॅमिल्टन, टोरांटो... जवळच्या भागातून अक्षरशः लोकांची रीध लागली. पत्रकार असोत की सामान्य, राव असो की रंक, शक्य होते ते सर्व नसलेला प्रपात बघायला धावले. कोरड्या किनान्यावर जनसागर उसळला. कुतूहलवश लोक पात्रात उतरुन न्याहाळत होते. प्रवाहात वाहून आलेल्या वा प्रवाहात पडलेल्या विविध वस्तू दिसत होत्या. नुकती 'मेड ऑफ द मिस्ट' फेरी सुरु झाली होती जिथं बोट आपटत असे, तो भाग उघडा पडला होता. ते पाहून काहीना गंमत वाटली. काही जण पुन्हा बोट सुरु होईल तेव्हा प्रवास सुखकर व्हावा यासाठी तो भाग बोथट करण्याच्या विधायक कामात गुंतले. काहीना संशोधनाची होस. त्यांनी कोरड्या पात्रात शोध आरंभला. त्यात कुणाला १८१२ साली झालेल्या युद्धाच्या बंदुकांचे अवशेष सापडले सान्यावर कडी केली एका सुतारानं. उत्साही तरुणांना हाताशी घेऊन त्यांन चिखलात अडकलेल्या वृक्षांचे बुंधे वेगळे करून खेचून काढले. त्या लाकडातून केलेल्या वस्तू तो कित्येक वर्ष अभिमानानं दाखवत असे.

काही लोक प्रपात अदृश्य झाला, या घटनेचा आनंद तुटत होते. काही अंधश्रद्धाळूंच्या मनात तकं-कुतर्काना उधाण आलं. कुणाला हा चमत्कार वाटला तर कुणी यास देवाचा कोप म्हटलं. विचार कोणताही असो, सान्यात साम्य एक- सारे बुचकव्यात पडलेले. दिवस चढू लागला. अस्वस्थता वाढली. पाण्याभावी बोडके दिसणारे दगड, उन्हात कोरडे ठणठणीत वाटू लागले २९ तारीख उजाडली. आणि मावळलीही. तिथं प्रपात होता, यावर विश्वास बसू नये असं पात्र विचूक, विपरीत वातावरणात अनाम असोशी. ३० तारीख उजाडली तरी प्रपाताच्या घनगंभीर आवाजानं शांततेस नख लावलं नाही. दोन्ही देशांच्या सीमेवरील चर्चमध्ये अविरत घंटानाद व प्रार्थना सुरु झाल्या सारे आपल्या देवाला आळवत होते. प्रपाताचं नाहीसं होण 'एन्जॉय' करणाऱ्यांचंही धाबं दणाणलं. प्रपाताचं लोभस रुपडं आता कधीच दिसणार नाही, याची जाण सर्वाना व्यथित करत होती. सारे उसासत होते.

३१ मार्चची संध्याकाळ सरून रात्र उतरली. नायगाराचा प्रपात इतिहासजमा झाला अशी लोकांना खात्री पटली. लोकांनी प्रपातप्रेम आवरतं घेतलं. रोजचे उद्योग चालू करण्याचा निश्चय करून विछाना गाठला. अनपेक्षितपणे प्रपाताच्या अगदी समीप वास्तव्य असलेल्या काही

सतर्क कानांना मंद मधुर झुळझुळ ऐकल्यासारखं वाटलं. हा मनाचा खेळ समजून त्यांनी दुर्लक्ष केले परंतु झुळझुळ वाढली. नाद परिचित वाटला. त्यांनी कान टवकारले पुनश्च २८ मार्चच्या रात्रीगत सारे प्रपाताकडे धावले. तिथं मंद प्रवाहाचा रोमांच. झुळझुळ वाढल्याचा संशय येतो न येतो तोच लाडका नायगारा पूर्वीच्या जोमानं कोसळू लागला. सान्यांनी उत्स्फूर्त जल्लोष करत हा उत्सवी क्षण साजरा केला. ३१ मार्चच्या मध्यरात्री कोसळू लागलेला हा प्रपात आजतागायत अविरत कोसळतो आहे.

प्रश्न पडला, की हा का थांबला होता? एका आश्चर्यातून हे दुसरं आणि पुनः कोसळण्याचं तिसरं आश्चर्य. यास महाश्चर्य म्हणावं की उपआश्चर्य. प्रश्न पडले नाहीत तर तो मानव कसला? त्यात अमेरिका प्रश्नप्रिय. सर्वेक्षण आणि शोध-बोध अमेरिकेस अतिप्रिय. अमेरिकेस प्रश्नांची भुरळ पडणं अटल. सरकारनं काम हाती घेतलं. अहवाल प्रसिद्ध झाला, पण तो कुणाला पटला नाही. कारण...

एरी सरोवरात बर्फाचा प्रचंड अडसर निर्माण झाल्यानं हे घडलं, असं अहवालात म्हटलं होतं. एरी सरोवर समुद्रसदृश आहे. दरवर्षी ते हिवाळ्यात गोठतं, पण अडसर तयार होत नाही. कारण चारशे किलोमीटर वेगानं वाहणारा भन्नाट वारा आणि प्रपाताच्या प्रचंड जोर यात बर्फ छिन्नभिन्न होऊन तुकडे कोसळतात. शिवाय घटना घडली तो होता सरता मार्च. हिवाळा संपूर्ण उन्हाचं- वसंतागमन. त्यावर्षी हिवाळा तीव्र नव्हता. संशोधकांनी घनता, वाञ्याची दिशा, विशिष्ट दाबाच्या पट्ट्यांची निर्मिती वैगेरे शब्दबंबाळ सादर केले. पण जनतेस कोणताही तर्क पटला नाही. म्हणून खूप दूर राहण्याच्या लोकांनी प्रपात कोरडा पडला, यावर विश्वास ठेवण्यास नकार दिला. कुणी त्यास अफवा म्हटलं तर कुणी थिलरपणा. म्हणून हा परिसर कोरडा पडलेला बघितला, त्यांनी सहा करण्याची टूप काढली. तो दस्तावेज ऐतिहासिक पुरावा म्हणून जपण्यात आला. शिवाय 'त्या' सुतारानं लाकडं खेचून आणून केलेलं फर्निचर व इतर काईकलाकृती पुरावा ठरल्या. हे लाकूड किनान्यावर आणताना प्रत्यक्ष बघितलेले लोक काळ-परवार्यत जिवंत होते काही असे, या जागतिक आश्चर्याच्या पोटी, महद वा उपआश्चर्यें जन्मली, यात दुमत नाही. अमेरिकेचा हा भाग सहा वेळा गोठल्याची इतिहासात नोंद आहे. पण १८४८ सालच्या घटनेपूर्वी वा नंतर कॅनडाचा प्रपात अदृश्य झाल्याची नोंद नाही. सुमारे शंभर वर्षांपूर्वी अध्यनाल गोठल्याची नोंद कुणी फोटोसह सादर करतालही, पण ते फोटो वास्तव आहेत की उच्च तांत्रिकतेचे द्योतक, हे छातीठोकपणे सांगता यावं, असे पुरावे उपलब्ध नाहीत. म्हणून १८४८ सालच्या, कॅनडाचा प्रपात परांदा होण्याच्या घटनेची 'न भूतो न भविष्यती' सदरात नोंद होते. आजच्या प्रगत विज्ञानाला अजून तरी भविष्यात असं घडण्याचा संकेत मिळालेला नाही, म्हणूनही. शुट ती

त्रेंगुट्रु त्रेंगुट्रु

छत्री वापरण्याला मलायात प्रतिष्ठा

मलायात छत्री वापरणारा माणूस प्रतिष्ठित गणला जातो. तेथे सोनेरी रंगाची छत्री वापरण्याचा अधिकार केवळ राजाला होता.

ब्रह्मदेशात (म्यानमार) आजदेखील कागदी छत्र्या वापरल्या जातात. तेथील धर्मगुरुंना लाल रंगाची छत्री वापरण्याचा अधिकार बहाल केलेला असतो. त्यांच्याशिवाय दुसरा कुणीही या रंगाची छत्री वापरू शकत नाही.

- बिपिनचंद्र अ. ढापरे